

ARCHÍVUM

PERVERZIÓ VAGY HISZTÉRIÁS TÜNET?**Bálint Mihály*

Dolgozatomnak a tárgya már befejezett pszichoanalitikus kúrának részlete. A tünet, melynek analíziséről szó lesz, a perverzió és a hisztériás konverzió érdekes keverékének bizonyult. Ennek a tünetnek a feloldása néhány nap alatt megtörtént s így alkalmas arra, hogy rövid leírás keretében megmutassa, hogyan jutunk el egy pszichoanalitikus kúrában egy-egy tünet értelméhez s így gyógyításához.

A beteg (L.-nek fogom nevezni) 30 év körüli férfi, kit betegsége művészetében (festészet és szobrászat) teljesen meggátolt. A családot felesége tartotta el kis kézimunka-üzemének jövedelméből. A férfi a házi munkákat végezte: takarított, ablakot mosott, a gyerekekre vigyázott stb., ezen kívül az üzletben olyan kifutófiú féle volt. Előéletéből fontosak a következők: Négy fiú közül ő a második. Anyja egyik Hansa város patrícius családjából származott; apja kikeresztelkedett zsidó, ki előbb vidéken, majd Berlinben igen keresett és tekintélyes ügyvéd volt. A család központja a szellemes és nagyműveltségű nő volt, aki azonban állandó betegeskedése folytán nem lehetett férje számára tökéletes szexuális partner, s ezért egyet s mást megengedett férjének, ami a gyermekekre nagy hatást gyakorolt. Így lett minden nő az apa kizárólagos tulajdona L. tudatalattija számára.

Innen eredt, hogy L. minden közösüléstől félt. Félelmét azzal indokolta, hogy „tág vaginában elvesztené péniszét, szűkből esetleg nem tudná visszahúzni”. Ez az igen nagy *kasztrációs félelem* magyarázza meg, hogy L. mind a tudatos onániát, mind a nemi érintkezést elég későn kezdte el. Az onániát 17-18, a közösülést csak 23 éves korában.

Első védekezési kísérlete ez ellen a félelem ellen az volt, hogy a *normális affektust a közösüléstől elvonta*. Számára csak az előkészület (az emisszióig)

* A Berliner Psychoanalytische Vereinigungban tartott előadás kivonata. Megjelent: *Gyógyászat*, 1925. december 6. 65/49, 1104-1105.

volt kéjes, maga a koitusz köteles munka lett, mint pl. „egy akadémikus festmény, vagy valami könyv, pl. *Harnach: Dogmengeschichte* vagy *Mommsen: Geschichte von Rom*, ennyi és ennyi oldal, amit mind végig kell olvasni”. De még így, az orgazmusról való lemondás árán sem sikerült megszabadulnia a félelemtől. Majd mindig impotens volt: vagy nem volt kellő erekcója, vagy az „ejaculatio ante portas” következett be. Különben is a legkisebb ürügyet is felhasználta, hogy a koitusz elől visszavonuljon.

A ki nem elégített libidó folyton új utakra kényszerült. Az irodalom alig ír le olyan perverziót, mit L. meg nem próbált volna. Exhibíció, fetiszizmus, felláció, cunnilinguus stb. váltakoztak voyeur, frottőr, szadista, mazochista stb. kísérletekkel. A sok változtatás keresést jelentett: félelemtől mentes s így lehetséges kielégülési mód után. Sorsa azonban mindig elérte, a félelem mindenütt elállta az útját. Mindezek dacára, a háború előtt megházasodott, most már 3 gyermek apja, de házaselete egyáltalán nem elégítette ki, művészetében is teljesen improduktív lett. A háborúban mint hadnagy vett részt, végül fogságba esett. A fogság L. és három fogolytársa között benső barátság keletkezett. A barátok egymást biztatták a munkára, s betegen ekkor élte át életének egyetlen, igazán boldog és produktív szakát. A barátok viszonyában semmiféle manifeszt homoszexuális kielégülésre nem került sor.

Tünetéről, mely visszatérése óta s kizárólag feleségével való együttlétkor lépett fel, a következőket mondta el: Elég gyakran, mikor normális közöslésnél, éppen imisszióra kerülne a sor, furcsa érzés fogja el, a lábában különösen a nagyujjában. Megkísérli ezt az érzést lába különféle fektetésével eltűnésre bírni, ami ritkán sikerül is. Legtöbbször azonban az érzés folyton kellemetlenebb lesz, lassan beáll a görcs, mely által a lába, vagy esetleg csak a nagyujja teljesen merev lesz. Megpróbálja dörzsölni, stb., de semmi sem segít. Végül is lábát magasan a felesége combjai közé teszi, hogy „felmelegedjék”. Erekcója közben már rég elmúlt, nemi izgalma a görcs szűntével lassan szintén megszűnik. Tulajdonképpen orgazmust nem érez, csak megkönnyebbülést.

A tünet elmondása napján csak a tünet *szadisztikus célzata* lett világos: feleségét csak felingerli, de nem elégíti ki: különben is meg van győződve, hogy igen kellemetlen lehet egy hideg lábat érezni a combok között. Ezen a napon egész sereg szadisztikus fantáziát is elmondott, melyek szerint szeretné a nőt oly módon megkínozni, hogy a vaginába valami széles, vastag dolgot beleerőszakol.

Másnapra a tünet *anális gyökerei* kerültek sorra. Ha nem történik meg az immisszió, az ejakuláció is elmarad, illetéknéppen megtarthatja a spermáját. (Mint tudjuk, a takarékoskodás egyik legjellegzetesebb anális karaktervonás). Ugyanez alkalommal merültek fel emlékezetében a már említett koprofil kísér-

letek, majd különféle szaglási élvezetek. Ugyanaz nap a *kasztrációs komplexus*-hoz is eljutottunk, a spermát odaadni = péniszt elveszíteni tudattalan azonosítás kapcsán.

A harmadik napon erre *ellenállás* következett. L. kijelentette, hogy más orvoshoz akar menni, hogy az őt más módon kezelje tovább. Ezt arra lehetett visszavezetni, hogy az analízis, mely őt a közösüléshez közelebb hozta, éppen ezáltal szintén félelmetessé vált számára; ezért szeretné (miként a koituszt a tünettől) az analízist a „más móddal” helyettesíteni.

A negyedik napon aztán a következő történt: L. kb. fél órát elkésett; kopogott az ajtómon, meggyőződött róka, hogy jelen vagyok, kimentette magát s kiment a toalettre. (A kezelés a Berliner Psychoanal. Vereinigung poliklinikáján folyt.) Nagyon vidáman jött vissza, s kijelentette „das war eben eine mutige Handlung”. Így azáltal, hogy szinte kihívóan megmutatta nekem, hogy tud vizelni, tehát van még pénisze, az egy idő óta velem szemben érzett *kasztrációs félelmet* legyőzte. Az ellenállás legfőbb oka így megszűnt, s folytathattuk a tünet analízisét. L. elmondta, hogy lába nagyujjával mer „szemtelen” lenni, azzal tehát „rabló”; ezzel szemben, ha kezével nyúl feleségéhez, már csak „tolvaj”, tehát „gyáva”. Végül egy emlék merült fel benne: kis gyermekkorában megharapta egy kutya a lábát; a seb elég jelentéktelen volt, mégis bekötötték s L. nagyon büszke volt a kötésre, mely őt fivéréi sorából kiemelte. Kérdésemre elmondta, hogy bal lábán volt a seb, s a tünet is csak a bal lábában lépett fel. A magyarázat így egyszerű lett: *bal lábán már megtörtént a kasztráció*, ennél fogva a veszedelmes vagina részéről nem érheti bántalom, ezért mer ezzel a lábbal „szemtelen” lenni.

Később kiderült, hogy a lábtünet más oldalról is determinált volt. Betegem anyai nagyanyjának ugyanis tágult visszerei voltak, melyek miatt sokat szenvedett. Nagyanyjának négy unokája közül L. volt a kedvence. A lábában fellépő görcssel ezt a kiváltságos helyzetet húzta alá: ugyanaz a baja van, mint nagyanyjának, tehát hozzá, a család előkelő feléhez tartozik.

Maga a görcs már a harapás előtt lépett fel, de ritkán, és – amennyire meg tudjuk állapítani – nemcsak baloldalt. Később is jelentkezett hébe-hóba, lassan vesztett intenzitásából, de nem múlt el teljesen. Katonáskodása alatt, valamint a fogságban egyszer lépett fel. Hazatérése után érezte a görcsöt először közösülés közben, ekkor alakult ki a leírt tünet. Ez a tünet eleinte ritkán, később mind gyakrabban, végül a kúra alatt majd minden közösülésnél jelentkezett. A fent említett magyarázat után egy csapásra elmúlt, s ezzel egyidejűleg megváltozott L. magatartása is. Az eddig túl félénk, gátolt ember, ki mindent, amit mondtam rögtön elfogadott, kritizálni kezdett engem, bosszantani akart, s különben is igen harciasan viselkedett, stb. A külvilágban is egyre magabiz-

tosabb lett fellépése. A házi munkákat lassan feleségére hagyta, ezzel szemben maga az üzletszerzést vette át, s ebben elég sikeresen működött.

Az itt analizált tünet nyilván perverzió, mert a nemi izgalom nem genitális úton – a közösülés által – vezetődik le, hanem a beteg erre a célra egy más testrészét, a lábát használja. Ebből a szemszögből nézve, ez az eset a lábfetisizmus megfelelő párja, amint a felláció és a cunnilinguus is egy párt alkotnak. Itt a saját láb, illetve a saját szájjóna helyettesíti a saját genitálét, amott a partner genitálóját helyettesíti a partner lába, ill. szája. Itt megváltozik az eszköze, amott a célja a nemi ösztönnek. Ez a szétválasztás principális jelentőségű a perverziók leírásában. Esetem egyúttal azt is mutatja, hogy a mai nomenklatúránk mily keveset ér ama igen komplex jelenségek leírásánál, amelyeket gyűjtő néven perverzióknak nevezünk.

A tünet azonban egyúttal hisztériás konverzió is, még pedig nemcsak eredetében, hanem kifejlődött alakjában is. L. nem képes izomzatát akarata szerint innerválni, a motilitás részben a tudattalan uralma alá került. Nagy lábujjában görcs keletkezik, melynek merevedés a vége. Az analízisben kiderült, hogy ezt a testrészét a genitálójával azonosította, *genitalizálta*, hogy ezáltal egy lelki konfliktust plasztikusan ábrázoljon. A tünet tehát rendelkezik a konverzió összes diagnosztikus jeleivel.

A tiszta konverzióval szemben a különbség abban áll, hogy ez a genitalizálás nemcsak a tudattalan fantáziában, hanem a realitásban is keresztülvitetik, a nagyujj majdnem teljesen átveszi a hímvessző szerepét. A különbség tiszta perverzióval szemben a görcs, a motilitás feletti uralom részleges elvesztése. Ennek megfelelően a beteg is teljesen ambivalens volt tünetével szemben. Felületesen tekintve, kínos az számára, de ez alatt a kín alatt igen kiadós nemi kielégülést élvez, amit nem is lehet tudattalannak nevezni, mert minden ellenállás nélkül lehetett tudatosá tenni.

Akik foglalkoztak már a pszichoanalízissel, kifogásolni fogják, hogy nem tértem rá a nárcisztikus és homoszexuális gyökereire, aminthogy nem foglalkoztam kellőleg indulatáttételes jelentőségével sem. Szintén adós maradtam ennek a furcsa elfojtásos mechanizmusnak a magyarázatával, mely megkövetelte a „Verlegung nach unten”-t, de megengedte a betegnek a koituszt, habár csak szimbolikusan a lábával. Azt sem mondtam el, hogy mi volt az oka, hogy a görcs – egy már meglévő tiszta konverziós tünet, mely addig a kór-képben oly kis szerepet játszott – egyszerre nemcsak hogy nagy jelentőségre tett szert, hanem átváltozott a kellemetlenből egy kielégítő élménnyé, tehát perverz cselekedetté. Mindezeknek a tárgyalása azonban dolgozatomat aránytalanul megnövelte volna, s így, ha az áttekinthetőséget meg akartam menteni, le kellett mondanom róluk.